

Orsós Teréz festőművész halálára

Hiába volt benned erős az élni akarás vágya, igenlése, a halál erősebb volt nálad és elragadott családodtól, barátaidtól, tőlünk örökre.

Elmúlt évek emlékeinek sokasága villan most fel, a fellobbanó fények erényét, tisztaságot, harcot, küzdést, szenvedést, feszültségeket, nyugalmat, ragyogást, árnyékot, vihart és szelíd napokat idéznek sorsod útján.

A művésznő pécsi otthonában

Jósnő

Kedves Teri!

Szellemed és műved itt él köztünk, s marad már mindörökre a hazai romák és az egyetemes kultúrtörténet kincsesládájában. Példáddal bennünket is tanítottál szeretni pályánkat, munkánkat, de ugyanakkor mások munkáját, tehetségét erényét is mindig szem előtt tartva, elismerve jártál-keltél köztünk. Mindig kellő odafigyeléssel méltattad az általad ismert tehetséges pályatársak munkáját. Mégis akadtak rosszindulatú irigykedőid. Nem volt meg benned a legtöbb művészre jellemző nagyravágyás s kitűnni vágyás sem, csak saját östehetségedre alapozva adtad mindig is önnönmagadat. Emberi tartásod, egyéniséged ékkövekként ragyogta be lényed auráját. Nem ácsingóztál szaktekintélyek, kiállításvadászok gazsulálására és könyöradományára sem, pedig sokszor családod pusztá léte is veszélyeztetve volt. Olykor jelképes összegért voltál kénytelen áruba bocsátani alkotásaidat a gyűjtőknek, hogy gyermekeid létfenntartását fedezni tudd.

Az ő nevelésükben is példát mutattál. Hat gyermeket neveltél fel nagyon nehéz és méltatlan körülmények között minden külső segítség nélkül. Aldozatos fáradságodat, küszködésedet mégsem kísérte elismerés és hála. Amikor legnagyobb szükséged lett volna egy kis odafigyelésre, segítségre és törődésre, nem akadt senki környezetben, aki segített volna. Sok-sok átvirrasztott és könnyes éjszaka panaszták el az égieknek mérhetetlen bánatodat.

Orsós Teréz 1956. június 16-án született beás cigány nagycsaládban. Apja első házasságából hat, anyja pedig három gyermeket hozott magával. A szülők házasságából további hat gyermek született, így összeségében tizenötön voltak testvérek. Teri volt a legkisebb a családban.

Komlón, a Kossuth-bányaakna feletti cigánytelepen laktak cigány és magyar családokkal együtt. Teri, elmondása szerint, nem tartozott a család kedvelt tagjai közé, mellőzött gyerekként élt. Nagycsaládban nevelkedve nem volt rá lehetőség, hogy kellő odafigyeléssel támogassák a tanulásban. Édesapja teknővájó, faragó ember volt, aki a 60-as évektől már a bányában dolgozott s a telep vajdjaként nagy tiszteletnek örvendett. Teri vélekedése szerint az ebből fakadó büszkeségéből adódóan talán emiatt sem tudott igazi szeretetet tanúsítani gyermekei iránt, noha mindent megtett annak érdekében, hogy a család a körülményekhez képest elfogadható módon éljen, s ne szenvedjen hiányt az alapvető élelmiszer és ruházkodás terén.

Teri a nagycsaládból adódó nehézségeknek és a mellőzöttségnek köszönhetően már kora serdülő korában párkapcsolatba menekült, általános iskolai tanulmányait egy időre fel is függesztette. A hetedik osztály elvégzése közben Teri szerelembe esett egy odaválói fiúval, aki az iskolát és a festést is abbahagyta vele. Szinte még gyerekek voltak, amikor a Kossuth-aknai cigánytelepen saját erőből épített viskóba költöztek. Szülei ezért nagyon megharagudtak rá. Teréz már a második fiát szülte, mikor az anyja megenyhült és megengedte, hogy a fiatalok beköltözzenek a szülői házba a sárral tapasztott nyári konyhába, ahová már a villanyt is bevezették.

Az általános iskola évei alatt *Koltai* Magdolna tanárnő Komlón elindított egy rajzsakkört a roma gyerekeknek, hogy így ösztönözze őket az iskolába járásra. Teri emlékezete szerint alsóban nem szerette a rajzórákat. Tehetségtelennek érezte magát, kínlódás volt számára úgy rajzolni, ahogy a tanítónő meghatározta számukra. Emiatt szorongva szenvedte végig a rajzórákat. Pedig odahaza szeretett rajzolni, igaz, a családban sem ceruzára, sem rajzlapra nem futotta, de volt helyette vörös tégladarab, amivel remekül lehetett képeket karcolni az úttestre.

Teri tehetsége kezdetben nem tűnt fel. Miután első párkapcsolata zátonyra futott, visszament a Kökönyösi iskolába folytatni tanulmányait. Kezdeményezésére *Koltay* tanárnő újra elindította az átmenetileg szüneteltetett rajzsakkört, s ettől kezdve veselkedett neki csak igazán a rajzoláshoz, festésnek.

A tanárnő szárnyai alá vette a kislányt, zsírkrétát, pasztelkrétát adott a kezébe, és arra kérte, hogy a cigányok életéről, kultúrájáról készítsen képeket. A fiatal nő újra elkezdett festeni, nem sokkal jobb körülmények között, mint gyerekkorában. Anyaként az általuk épített viskóban is csak este jutott ideje a művészetre, mikor a cigánytelepen mindenki aludni tért. *„Egy kanálba zsírt tettem, abba állítottam a kanócot. Alig volt fénye, így nagyon közel kellett tartanom a papírhoz. Persze vigyázni kellett, nehogy túl közel fessek a fényhez, mert akkor zsír cseppent a lapra. Felszabadított, hogy festhettem”* – mondta. A telepen sokan művésznőnek szólították, de Teréznek a gúny sem esett rosszul, mert úgy érezte, hogy ami a lapról vagy vászonról visszatekint rá, az már művészet.

Jól haladt a festéssel, megnyerte az Országos Gyermekrajz Versenyt, arany-oklevelet és balatoni jutalomüdülést kapott. Tizenkét éves volt, amikor Pécsen kiállítást rendeztek a képeiből. Gyermekrajz kategóriában világversenyeken szerzett első helyezést, mint akkoriban többen is a *Koltai*-tanítványok közül.

A Móra Kiadó megkereste, hogy a *A cigány bölcsődal* című könyvet illusztrálja. Kedvére való munka volt, bár az élete nem lett könnyebb ettől, mert férje elhagyta. Komló város vezetése segítette Terinek, a kétgyermekes, egyedülálló anyának: 1979-ben kiutaltak neki egy műtellelakást, két félszobával. Bár elment takarítani a vasútállomásra, de abból a pénzből örülhettek, ha enni jutott, bútorra már nem tellett. *„Beköltöztünk az üres lakásba, mert nem volt semmink, de pár napra rá jött az értesítés, hogy kifizetik a könyvillusztrációért járó tizenkétezer forintot és ebből tudtuk megvenni a bútort”*. Teréznek huszonhárom éves korára végre saját fürdőszobája lett.

A 2009-es *Cigány festészet* című albumban megjelentették életrajzát és tizenkét olajfestményét. 2010-ben az Amerikai Egyesült Államok legnagyobb városába, New Yorkba is eljutottak képei. Külföldi kiállításokra (Ausztria, Csehország, Németország, Svájc, Anglia, Szlovákia, Francia- és Olaszország) is kértek tőle képeket. Rajzait képeslapokon sokszorosították, illusztrálta a *Cigány Bibliát* és a *Cigány bölcsődal*. 2007-ben Pekingben a magyarországi cigányok képzőművészeti kiállításán Orsós Teréz képei is szerepeltek. A tárlaton az akkori magyar miniszterelnök Teréz képeivel büszkélkedett Szun Csie-csengnek, a Kínai Népköztársaság kultuszminiszterének.

Számos kiállítása volt országszerte, több ízben szerepeltek alkotásai a Néprajzi Múzeum (1989, 1998) és a Pataky Művelődési Központ (1979 - 2000) kiállításain. 2006-ban a II. Budapest Cigány Fesztiválon a Balázs János Galériában nyílt retrospektív tárlata, ugyanitt a Kortárs roma nőművészet II. (2003), *Orientalizmus* (2003), *Nőábrázolás a roma képzőművészetben* (2005) csoportos kiállításokon is részt vett. 2004-ben a Műcsarnok Elhallgatott Holocaust kiállításán, 2007-ben a pécsi zsinagógában voltak láthatók a holokausztot ábrázoló munkái. 2006-ban kiállított az Ernst Múzeum Közös tér és a 2b Galéria Vagyunk, akik vagyunk csoportos tárlatain. 2007-ben a Nemzeti Galériában, 2008-ban és 2009-ben Szolnokon, Egerben, Pécsen, Salgótarjánban, Miskolcon és Szekszárdon szerepelt Az emlékezés színes álmai reprezentatív kiállításon. 2010 februárjától Shukar! – mai modern női roma művészet című kiállításon a New York-i Magyar Kulturális Intézetben láthatók festményei. A Cigány Ház alkotótáborainak és kiállításainak a '90-es évektől állandó résztvevője. Munkái megtalálhatók a kecskeméti Naiv Művészek Múzeumában, a pécsi Rácz Aladár Közösségi Házban, a Magyar Művelődési Intézet és a Néprajzi Múzeum gyűjteményében, valamint a Roma Parlament állandó kiállításán.

Férje újra megjelent az életükben. „Visszafogadtam, mégis csak a gyerekeim apja”, és még öt évig voltak együtt, miközben két újabb fiuk született. Négy gyerekkel már kevés volt a két fél szoba, mire egy nagyobb lakást utalt ki a tanács. A férje ekkor már nem élt velük.

„Aztán jött egy magyar fiú, nagyon odavolt értem. Gondoltam, ha egy cigány férfival nem jött össze a boldogság, összejön majd egy magyarral.” Ezzel a férfival öt évet éltek együtt. Ebből a kapcsolatból megszületett az ötödik fiú, majd ezt követte a leánygyermek.

A rendszerváltást Teri hat gyerekkel, férfi és fizetett tartásdíj nélkül élte meg. A kicsiket nem tudta kire hagyni, így munkát sem vállalhatott. Előfordult olyan félévük, amikor csak a képek eladásából keresett egy kis pénzt. „Csak ültem tehetetlenül és potyogtak a könnyeim. Sok mélyponton segített át a festés, bárhová is vetett a sors, mindig festettem.”

A nyolcvanas évek közepén, miután komlói műteremlakását a felhalmozódott tartozások miatt elvette a város vezetése, a Gandhi Gimnázium néhai igazgatója, Bogdán János sietett a segítségére, hogy képeinek értékesítése révén egy megfizethető, és a család befogadására alkalmas házat vásároljon. A befolyt összegből egy Komlóhoz közeli kisközségben sikerült számára házat vásárolni, ahol egy-két évre átmenetileg meghúzták magukat. Ebben az évben (1996) magam is szerveztem egy cigány képzőművészeti kiállítást a Szekszárdi Babits Művelődési Házban, ahol a kiállítandó képek egy részét a Néprajzi Múzeumtól és a tőle kölcsönzött képekből állítottuk össze Szuhay Péter, a Néprajzi Múzeum munkatársa segítségével.

Jó pár év elteltével Pécsen talált magának egy munkahelyet. A „Fogd a kezem!” alapítvány kínált számára állást, amihez elvégzett egy gyermek- és ifjúságvédelmi képzést. Sok esetben az alapítvány vendégszobájában tudta meghúzni magát kiskorú gyerekeivel.

Sorra jöttek a kiállítások: Pécs, Komló, Budapest után már országos és nemzetközi szinten rendeztek tárlatot a munkáiból. 1989-től rendszeresen részt vesz alkotótáborokban, többek között a Roma Parlament által szervezett cigány képzőművészeti táborokban. Itt végre egész nap festhetett, tanulhatott, mert volt a táborban, aki felügyelt a gyerekekre. „Itt tanultam meg olajjal festeni, utána azonnal el is osztogattam a temperáimat, mert az olaj sokkal élethűbben mutatott.” Teréz újabb és újabb technikákkal ismerkedett.

Évekig járt vissza gyerekeivel a táborba, közben pedig élte a magyarországi romák életét. „Az iskolában és a munkahelyeken is nehéz volt, ahol nem ismernek, a mai napig érzem az előítéletet, ahol ismernek, ott szeretnek.” Szerencsére Orsós Terézt sokféle ismerték és szerették.

A rendszerváltozás utáni években munkanélküliségként, napi kenyérkereső gondja mellett nem volt rá módja és lehetősége, hogy a képzőművészet terén tovább fejlessze s képezze magát. Képein a cigányság életformáját, szokásait, a kosárfonó férfit, gombászó asszonyokat, vízfordó lányokat, a piacozást, vándorlást, a cigány emberek vágyait, álmait festette meg. Mindig tudott új témát választva alkotni, az utóbbi évek során született meg pl. a cigány közösség törvénykezést ábrázoló képe, a hajléktalanokról szóló, vagy a holocaustra emlékeztető képei, Jézus keresztre feszítését s tanítását ábrázoló festménye.

A Kecskeméti Rajzfilmstúdió felkérte, hogy illusztrálja a készülő Cigány mesék animációs filmsorozatának első darabjait. Orsós Teréz pedig festett, rajzolt és mesélt. Arról, hogy milyen, amikor egy cigány nő lehetőséget kap a kibontakozásra. 1980-tól a Képzőművészeti Alap tagja volt.

Piacon

Lókupecok a vásárban

Túlvilág

Hogy ki volt ő? Egy végtelenül egyszerű, de ugyanakkor nagyon is érzékeny lelkületű s gondolatvilágú nő, aki naivan hitt az örök emberi értékekben, a jóságban, az igaz szeretetben és barátságban. Szomorú, hogy párkapcsolataiban nem igazán volt szerencséje, nem sikerült a hozzá illő lelki társat megtalálnia. Mindenkihez volt egy kedves és mosolyt keltő szava. Büszke volt Csonka Zsolt nevű fiára, akinek kiváló ceruza és tusrajzai voltak, és nagyon sajnálta, hogy fia nem ápolta, gondozta kellően tehetségét.

Asztmája miatt az utóbbi négy-öt évben legnagyobb sajnálatára és bánatára nem tudott igazán kedve szerint dolgozni, azaz festeni. Az utolsó években oxigénpalack segítségével egyedül élt egy negyedik emeleti huszonöt négyzetméteres lakásban. A városi önkormányzattól már vagy nyolc-tíz éve próbált egy földszinti vagy első emeleti lakáshoz jutni, ami elviselhetőbbé, könnyebbé tehetné volna mindennapi életét. Kérése azonban süket fülekre talált, az ügyintézők közönyös hozzáállásával kellett szembesülnie. A város vezetői Teri kérését lerázták magukról. Egy-két alkalommal ugyanis olyan lakást kínáltak fel számára, amely a meglévő huszonöt négyzetméteres lakásnál kisebb és rosszabb felszereltségű volt. Kérésével hiába fordult a városi és megyei Roma Nemzetiségi Önkormányzat vezetőihez is, ők sem jártak sikerrel. A sokszínű és kultúrájú Pécs városa, amely 2012-ben Pro Communitate díjjal tüntette ki, nem méltányolta Teri életbevágó kérését. Sok barát, képviselő, újságíró, jogász és ismerős sem hallotta meg Teri jankiáltását. Orsós Teréz 2021. december 5-én halt meg.

Mi, földi halandók meghajlunk előtted, a ránk hagyott örökséged s olthatatlan lángod előtt, amely benned lobogott, és tiszteljük akarodat, elszántságodat, mellyel a hazai romák kultúráját szolgáltad. Legyen hát könnyű neked a föld s lelked odaát az égiek birodalmában boldogan, vidáman szárnyaljon, mint a vászonra festet fehér lovad, ahol végre megleled igaz nyugalmaidat s lelki örömedet a földi élet sok megpróbáltatása, szenvedése után.

Maradj Istennel! Máj rãmîj ku Dimizou!

Konrád Imre

Kosárfonó

